

Frie markeder med plads til alle

Weekendavisen den 15 september 2023

En intens international forskningsindsats har i en lang årrække drejet sig om, hvorvidt frihed gør lande rigere. 25 års forskning har omhyggeligt dokumenteret, at særligt økonomisk frihed gør lande væsentligt rigere på langt sigt. I de sidste ti år er en del af forskningen derfor begyndt at fokusere på de ikkeøkonomiske konsekvenser af økonomisk frihed. Et af de nye spørgsmål, der stilles, er, om borgernes økonomiske frihed gør dem mere eller mindre tolerante over for medborgere, der lever anderledes liv end dem.

Økonomisk frihed er et begreb, der bruges i samfundsforskning for at måle, i hvilken grad folk kan bruge ejendom og evner, som de har erhvervet lovligt uden vold eller svindel. Det vil sige, at borgerne frit kan handle lokalt, nationalt og globalt med hinanden, ansætte hinanden og både bruge og forære deres ejendom og evner, så længe de ikke begrænser andres mulighed for at gøre det samme.

Pionerarbejdet med konkret at sætte tal på graden af økonomisk frihed blev i midten af 1990erne udført af James Gwartney og Robert Lawson og har siden givet den store fordel, at alle data er frit tilgængelige for alle interesserede. Litteraturen er derfor vokset voldsomt, og sidste år viste Robert Lawson i en oversigtsartikel, at over 800 videnskabelige artikler siden 1998 har undersøgt konsekvenserne af økonomisk frihed. Lawsons oversigt viser tydeligt, at økonomisk frihed i høj grad øger borgernes økonomiske velstand på langt sigt.

Adskillige forskere har dog understreget, at de gavnlige økonomiske effekter næppe er ønskelige, hvis større økonomisk frihed samtidig har skadelige sociale konsekvenser. Sociologer har for eksempel siden Ferdinand Tönnies og Émile Durkheim advaret om, at arbejdsdelingen og materialismen i et markedsøkonomisk samfund ville opløse folks sociale bånd til hinanden. Karl Marx var som bekendt endnu mere skeptisk og prægede fra 1920erne mange forskeres tænkning.

Det er derfor ikke overraskende, at der de senere år er kommet øget fokus på ikkeøkonomiske konsekvenser af, at lande har politik og institutioner, der tillader borgerne mere eller mindre økonomisk frihed. Forskningen har i særlig grad fokuseret på tolerance og tolerancenormer, da de er relativt ukontroversielle: Både en traditionel socialistisk venstrefløj og en liberal højrefløj lægger vægt på værdien af tolerance, ikke mindst i en tid, hvor samfundet i stigende grad består af mennesker med forskellig baggrund, kultur og identitet.

Den empiriske forskning i spørgsmålet startede for ti år siden med artiklen »Does Economic Freedom Foster Tolerance?«, som den ene af os var medforfatter på. Artiklen, der udkom i tidsskriftet *Kyklos* i 2013, pegede klart på, at større økonomisk frihed fører til, at befolkningen bliver mere tolerant over for homoseksuelle.

Senere studier har dykket ned i andre detaljer og spørgsmål – forskningen er begrænset til, hvad der er spurgt om i store internationale spørgeskemaundersøgelser. En amerikansk undersøgelse fra 2020

viste således – til manges overraskelse og stik imod Durkheims teori – at folk, der vokser op med større økonomisk frihed, får mindre materialistiske normer.

Mens en del af virkningen på tværs af lande kommer fra, hvor omhyggeligt samfundets institutioner beskytter privat ejendomsret, har andre studier undersøgt, om man kan se lignende mønstre på tværs af de 50 amerikanske stater. Svaret var ja – med den detalje, at det i særlig grad er lavere og mindre progressive skatter, der er forbundet med større tolerance over for ateister, kommunister og homoseksuelle.

Videre forskning har også uddybet vores viden på området ved blandt andet at vise, at øget globalisering fører til, at folk i højere grad ønsker at lære deres børn at være tolerante. Med andre ord ligger en del af virkningen af økonomisk frihed i forældres opdragelse af deres børn, og hvordan de reagerer på et globalt miljø.

Den nyeste empiriske forskning har fokuseret på antisemitisme, der er et voksende problem i flere vestlige samfund. Her peger resultaterne på tværs af flere end 100 lande igen på, at bedre retsvæsen og stærk beskyttelse af ejendomsret er meget tydeligt forbundet med mindre antisemitisme. De peger dog også på, at en større grad af frihed til at handle og investere internationalt er forbundet med mere antisemitisme.

Det sidste fund var uventet og indikerer, at der bestemt er brug for mere detaljeret forskning på området.

Hvad er det, der gør, at økonomisk frihed gør folk mere tolerante over for andre slags livsstile og andre præferencer? Mens man naturligvis kan spekulere over en lang række mulige mekanismer, nævner de fleste forskere to klare bud.

Det første bud er såkaldte demonstrationseffekter, som giver en god forklaring på de positive effekter af særligt globalisering: Jo mere man handler og investerer i resten af verden, jo mere bliver man også kulturelt udsat for den. Man får således demonstreret, at folk, der på mange måder er anderledes end en selv, kan være flinke, hæderlige mennesker – og demonstreret, at folk, der umiddelbart er præcis som en selv, kan være det modsatte. Demonstrationseffekter som disse gør det derfor sværere at fastholde ellers stærke fordomme over for folk, der er anderledes.

Den anden type mekanisme er en mere simpel økonomisk effekt: Jo mindre markeder er reguleret, jo større konkurrence man får udefra, og jo bedre retsvæsenet beskytter alle – og ikke kun dem med kontakter – jo dyrere bliver det at diskriminere.

Mekanismen har været kendt siden nobelprismodtageren Gary Beckers banebrydende indsigter om økonomisk diskrimination i starten af 70'erne. Jo dyrere en aktivitet bliver, jo mindre af den får man, og hvis det bliver meget dyrt at være intolerant, holder mange borgere op med at være det. Omvendt indebærer dårlige institutioner ikke blot mere småsvindel og korrupsion, men også mere intolerance og diskrimination.

Ti års forskning på området peger således på, at ikke blot politisk frihed i form af demokrati, men også økonomisk frihed fører til mere tolerante samfund. Det er derfor lidt et paradoks, at verdens økonomiske frihed har været på tilbagetog de seneste år. Truslen synes at komme fra en særligt

nationalkonservativ midte af politik, der blandt andet repræsenteres ved Ungarns leder Orbán, den tidligere amerikanske præsident Trump og Canadas premierminister Trudeau.

Den populistiske midtes meningsdannere er hverken tilhængere af tolerance eller af åbne markeder, mindre statslig regulering eller uafhængige retsvæsen. Men for resten af det politiske spektrum understreger den nye forskning, at de ikkeøkonomiske virkninger af økonomisk frihed bør diskuteres og fremhæves langt oftere i offentlig debat. De rent økonomiske gevinster for borgerne ved økonomisk frihed følges af mere tolerante og mindre diskriminerende normer i samfundet.

Niclas Berggren

Christian Bjørnskov